

Uchwała z dnia 7 maja 2010 r., III CZP 26/10

Sędzia SN Kazimierz Zawada (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Marek Sychowicz

Sędzia SA Jan Futro

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Mirosława N. i Wiesława O. przeciwko Skarbowi Państwa – Wojskowemu Biuru Emerytalnemu w S. o zapłatę, oraz z powództwa wzajemnego Skarbu Państwa – Wojskowego Biura Emerytalnego w S. przeciwko Mirosławowi N. i Wiesławowi O. o zapłatę, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 7 maja 2010 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Szczecinie postanowieniem z dnia 30 grudnia 2009 r.:

"Czy art. 10 ustawy z dnia 17 grudnia 1974 roku o uposażeniu żołnierzy (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 76, poz. 693 ze zm.) wyłącza stosowanie art. 410 § 2 k.c. do świadczeń wypłaconych żołnierzowi w związku ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej w sytuacji gdy stwierdzono nieważność decyzji w sprawie wypowiedzenia stosunku służbowego?"

podjął uchwałę:

Należność pieniężna wypłacona na zasadach określonych w art. 18 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o uposażeniu żołnierzy (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 76, poz. 693) nie podlega zwrotowi na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu w przypadku stwierdzenia nieważności decyzji o wypowiedzeniu stosunku zawodowej służby wojskowej żołnierzowi, który tę należność otrzymał.

Uzasadnienie

Przedstawione do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne wyłonilo się w toku rozpoznawania przez Sąd Okręgowy apelacji w dwóch sprawach połączonych do wspólnego rozpoznania.

W pierwszej Mirosław N. domagał się zasądzenia od Skarbu Państwa – Wojskowego Biura Emerytalnego w S. kwoty 28 606,56 zł tytułem części należności za okres od dnia 1 lutego 2007 r. do dnia 31 stycznia 2008 r., przysługującej mu na podstawie decyzji dowódcy właściwej jednostki wojskowej z dnia 31 stycznia 2007 r. w związku ze zwolnieniem go z zawodowej stałej służby wojskowej. Dochodzona suma nie została powodowi wypłacona przez stronę pozwaną dlatego, że wcześniej otrzymał on taką samą sumę tytułem należności za okres od dnia 1 listopada 2003 r. do dnia 31 października 2004 r. w związku ze zwolnieniem go z zawodowej służby wojskowej w następstwie wypowiedzenia mu w dniu 6 grudnia 2002 r. stosunku zawodowej stałej służby wojskowej decyzją dowódcy właściwego okręgu wojskowego, która to jednak decyzja utraciła moc wskutek stwierdzenia jej nieważności przez Dowódcę Wojsk Lądowych decyzją z dnia 25 kwietnia 2006 r. W pozwie wzajemnym Skarb Państwa dochodził od Mirosława N. również kwoty 28 606,56 zł, wskazując, że jest ono następstwem stwierdzenia nieważności decyzji z dnia 6 grudnia 2002 r.

Wyrokiem z dnia 10 czerwca 2009 r. Sąd Rejonowy uwzględnił powództwo Mirosława N. i zasądził na jego rzecz dochodzoną kwotę 28 606, 56 zł tytułem odszkodowania za wyrządzoną mu szkodę w wysokości niewypłaconej części należności przysługującej na podstawie decyzji z dnia 31 stycznia 2007 r., natomiast powództwo wzajemne oddalił. Mirosław N. nie był, zdaniem Sądu Rejonowego, obowiązany zwrócić Skarbowi Państwa kwoty 28 606,56 zł dochodzonej powództwem wzajemnym; mimo stwierdzenia nieważności decyzji z dnia 6 grudnia 2002 r., w wyniku której wypłacono Mirosławowi N. kwotę 28 606,56 zł, przepis art. 77 ustawy z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz.U. Nr 179, poz. 1750; jedn. tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 141, poz. 892 ze zm. – dalej: "u.s.ż.z.") wykluczał obowiązek jej zwrotu przez Mirosława N.

Skarb Państwa zaskarżył wyrok w części oddalającej powództwo wzajemne.

W drugiej sprawie zapłata kwoty 27 527,04 zł stanowiła przedmiot żądania zarówno pozwu głównego Wiesława O. przeciwko Skarbowi Państwa – Wojskowemu Biuru Emerytalnemu w S., jak i pozwu wzajemnego Skarbu Państwa – Wojskowego Biura Emerytalnego w S. przeciwko Wiesławowi O. Kwota 27 527,04 zł została wypłacona Wiesławowi O. jako należność za okres od dnia 1 czerwca 2003 r. do dnia 31 maja 2004 r. w związku ze zwolnieniem go z zawodowej stałej służby wojskowej w wyniku wypowiedzenia mu stosunku służby wojskowej decyzją

dowódcy właściwego okręgu wojskowego z dnia 6 grudnia 2002 r., która jednak utraciła moc wskutek stwierdzenia jej nieważności przez Dowódcę Wojsk Lądowych decyzją z dnia 25 kwietnia 2006 r. Następnie Wiesław O. nie otrzymał części należności za okres od dnia 1 lutego 2007 r. do dnia 31 stycznia 2008 r., przysługującej mu na podstawie decyzji dowódcy właściwej jednostki z dnia 31 stycznia 2007 r. w związku z przeniesieniem go do rezerwy. Część należności, której nie otrzymał, była równa kwocie 27 527,04 zł wypłaconej mu w wyniku decyzji z dnia 6 grudnia 2002 r.

Sąd Rejonowy wyrokiem z dnia 28 sierpnia 2009 r. uwzględnił zarówno powództwo główne, jak i wzajemne. Uwzględniając powództwo wzajemne wyjaśnił, że należność wypłacona Wiesławowi O. na skutek zwolnienia go z zawodowej służby wojskowej decyzją z dnia 6 grudnia 2002 r. była świadczeniem nienależnym. Stwierdzenie nieważności wymienionej decyzji usunęło wszystkie jej skutki, spowodowało zatem także odpadnięcie podstawy prawnej wypłaty kwoty przewidzianej w art. 18 ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o uposażeniu żołnierzy, od dnia 1 lipca 2004 r. noszącej nazwę „o uposażeniu żołnierzy niezawodowych” (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 76, poz. 693 ze zm. – dalej: "u.u.ż."). Kwalifikacji wypłaty tej kwoty jako świadczenia nienależnego nie sprzeciwiał się, zdaniem Sądu Rejonowego, art. 10 tej ustawy. Według tego przepisu, uposażenie i inne należności pieniężne pobrane przez żołnierza, przysługujące mu według zasad obowiązujących w dniu wypłaty, nie podlegają zwrotowi, jeżeli dalsze przepisy nie stanowią inaczej. Zasady, o których mowa w tym przepisie, przewidywały wypłatę świadczenia żołnierzowi zwolnionemu ze służby wojskowej, a ze względu na stwierdzenie nieważności decyzji z dnia 6 grudnia 2002 r. nie można przyjąć, że Wiesław O. w chwili wypłacenia mu objętej sporem kwoty był żołnierzem zwolnionym ze służby wojskowej.

Wyrok Sądu Rejonowego z dnia 28 sierpnia 2009 r. zaskarżył Wiesław O. w części uwzględniającej powództwo wzajemne Skarbu Państwa.

Sąd Okręgowy, rozpoznając apelację od wskazanych wyroków Sądu Rejonowego, powziął wątpliwości co do wykładni art. 10 u.u.ż., którego odpowiednikiem w obecnym stanie prawnym jest art. 77 u.s.ż.z. Wątpliwości dotyczą stosunku tego przepisu do art. 410 § 2 k.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Gdy w sprawach, których dotyczy przedstawione zagadnienie prawne, po raz pierwszy doszło do wypowiedzenia stosunków zawodowej stałej służby wojskowej żołnierzom pozostającym w sporze (6 grudnia 2002 r.), skutków tego wypowiedzenia w zakresie istotnym z punktu widzenia rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego dotyczył przede wszystkim art. 18 u.u.ż. Przewidywał on w szczególności, że żołnierzom zwolnionym z zawodowej służby wojskowej pełnionej jako służba stała przysługuje m.in. co miesiąc przez okres roku po zwolnieniu ze służby uposażenie zasadnicze wraz z dodatkami o charakterze stałym, należne na ostatnim zajmowanym stanowisku służbowym (ust. 1 pkt 1); świadczenie to wchodziło w zakres innych należności przysługujących żołnierzowi w związku ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej. Ponadto art. 18 u.u.ż. wskazywał wyjątkowe sytuacje, w których to świadczenie nie przysługiwało żołnierzowi zwolnionemu ze służby (ust. 2 i 3) oraz rozstrzygał kwestie związane ze zbiegiem uprawnień do tego świadczenia z uprawnieniem do zaopatrzenia emerytalnego i możliwością jednorazowego pobrania omawianego świadczenia z góry (ust. 4 i 5).

Zgodnie z § 17 ust. 2 rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 15 czerwca 2000 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o uposażeniu żołnierzy (Dz.U. Nr 63, poz. 729 ze zm.), wypłaty świadczenia w wysokości dwunastomiesięcznego uposażenia należnego w związku ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej dokonywało wojskowe biuro emerytalne właściwe według miejsca zamieszkania żołnierza. W myśl zaś § 1 rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 16 marca 1993 r. w sprawie określenia organów wojskowych i organów wojskowych wyższego stopnia, właściwych w sprawach określonych w ustawie o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych oraz w ustawie o uposażeniu żołnierzy (Dz.U. Nr 23, poz. 101), organami wojskowymi w rozumieniu kodeksu postępowania administracyjnego, właściwymi w sprawach określonych w ustawie z dnia 30 czerwca 1970 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (jedn. tekst: Dz.U. z 1992 r. Nr 8, poz. 31 ze zm.) oraz w ustawie z dnia 17 grudnia 1974 r. o uposażeniu żołnierzy, byli dowódcy jednostek wojskowych stosownie do ich uprawnień w zakresie danych spraw, wynikających z przepisów wymienionych ustaw i aktów prawnych wydanych na ich podstawie.

Podobnie według obowiązującego od dnia 1 lipca 2004 r. przepisu art. 95 u.s.ż.z., żołnierzowi zwolnionemu z zawodowej służby wojskowej przysługuje m.in.

przez okres jednego roku po zwolnieniu ze służby wypłacane co miesiąc świadczenie pieniężne w wysokości kwoty uposażenia zasadniczego wraz z dodatkami o charakterze stałym, należnego w ostatnim dniu pełnienia służby. Artykuł 96 precyzuje przesłanki pozytywne (ust. 1 i 2) i negatywne (ust. 4) nabycia uprawnienia do tego świadczenia, rozstrzyga kwestie związane ze zbiegiem uprawnienia do tego świadczenia z uprawnieniem do zaopatrzenia emerytalnego (ust. 3), dopuszcza możliwość pobrania omawianego świadczenia jednorazowo z góry (ust. 5), reguluje terminy jego wypłaty (ust. 6), wskazuje jednostkę dokonującą wypłaty (ust. 7) oraz precyzuje sposób wypłaty (ust. 9). W myśl art. 96 ust. 7 u.s.ż.z. obowiązującego od chwili wejścia w życie tej ustawy, tj. od dnia 1 lipca 2004 r., wypłaty świadczenia w wysokości dwunastomiesięcznego uposażenia należnego w związku ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej dokonuje wojskowy organ emerytalny właściwy "dla adresu zameldowania" żołnierza. Zgodnie z art. 96 ust. 9 u.s.ż.z., dodanym z mocą od dnia 1 stycznia 2008 r. przez art. 1 pkt 42 lit. b ustawy z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 176, poz. 1242), wypłaty świadczenia w wysokości dwunastomiesięcznego uposażenia należnego w związku ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej dokonuje się na pisemny wniosek żołnierza, na podstawie decyzji wojskowego organu emerytalnego właściwego "dla adresu zameldowania" żołnierza. Ponadto należy powołać art. 104 u.s.ż.z., który głosi, że jeżeli przepisy szczególne nie stanowią inaczej, organem właściwym w sprawach określonych w przepisach rozdziału tej ustawy, dotyczącego uposażenia i innych należności pieniężnych żołnierzy zawodowych, są dowódcy jednostek wojskowych.

Z przytoczonych przepisów wynika, że zarówno według dawnego stanu prawnego, obowiązującego przed dniem 1 lipca 2004 r., jak i obecnego, obowiązującego od dnia 1 lipca 2004 r., nabycie uprawnienia do świadczenia w wysokości dwunastomiesięcznego uposażenia przez zwolnionego z zawodowej służby wojskowej żołnierza wynika z mocy prawa. Powstanie tego skutku zależy od zwolnienia żołnierza z zawodowej służby wojskowej w okolicznościach, które uprzednio wskazywał art. 18 u.u.ż., a obecnie określa art. 95 i 96 u.s.ż.z. To, że skutek ten powstaje *ex lege* w ramach niepracowniczego administracyjnego stosunku zatrudnienia żołnierza zawodowego, a więc stosunku charakteryzującego się cechami, w konsekwencji których sprawy o uposażenie i inne należności

przysługujące żołnierzowi są co do zasady, według utrwalonego orzecznictwa, wyłączone z drogi przed sądem powszechnym, nie wyklucza oczywiście podejmowania decyzji administracyjnych w sprawach związanych z tym skutkiem (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sąd Najwyższego z dnia 18 listopada 2009 r., II PZP 7/09, OSNP 2010, nr 7-8, poz. 82, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 lipca 2009 r., III CZP 44/09, OSNC 2010, nr 2, poz. 27, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 2007 r., III CZP 106/07, OSNC 2008, nr 12, poz. 134 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 sierpnia 1996 r., III PO 12/96, OSNAPUS 1997, nr 7, poz. 120).

W wyroku z dnia 3 marca 2009 r., II SA/Wa 1558/08 (nie publ.) Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie wyraził na tle art. 95 i 96 u.s.ż.z. i przepisów z nimi związanych zapatrywanie, że decyzja wojskowego organu emerytalnego, o której mowa w art. 96 ust. 9 u.s.ż.z., powinna być poprzedzona decyzją właściwego, zgodnie z art. 104 u.s.ż.z., dowódcy jednostki wojskowej, w której żołnierz ostatnio pełnił służbę, stwierdzającą przysługiwanie żołnierzowi w związku ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej uprawnienia do świadczenia w wysokości dwunastomiesięcznego uposażenia oraz określającą wysokość tego świadczenia (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2009 r., III CZP 27/09, nie publ.). Decyzja ta wiąże wojskowy organ emerytalny przy wydawaniu decyzji przewidzianej w art. 96 ust. 9 u.s.ż.z. W swej decyzji wojskowy organ emerytalny powinien orzec o wypłacie żołnierzowi świadczenia w wysokości ustalonej w decyzji dowódcy jednostki, a ponadto rozstrzygnąć, zgodnie z wnioskiem żołnierza, o sposobie wypłaty tego świadczenia. Decyzja ta nie jest typową decyzją administracyjną, ma jedynie charakter techniczny, ewidencyjny; nie przysługuje od niej odwołanie ani skarga do sądu administracyjnego.

Tego zapatrywania nie można zaakceptować w zakresie, w którym odmawia się przewidzianej w art. 96 ust. 9 u.s.ż.z. decyzji wojskowego organu emerytalnego charakteru zaskarżalnej decyzji administracyjnej. Może także budzić wątpliwości, przyświecające temu zapatrywaniu, założenie potrzeby dwukrotnego ustalania wysokości świadczenia należnego żołnierzowi w związku ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej. O ile rozstrzygnięcie przez właściwego – w świetle art. 104 ust. 9 u.s.ż.z., a uprzednio w świetle § 1 rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 16 marca 1993 r. – dowódcę jednostki wojskowej o tym, czy żołnierzowi zwolnionemu z zawodowej służby wojskowej przysługuje należne z tego

tytułu świadczenie oraz o składnikach tego świadczenia, może wydawać się potrzebne, o tyle trudno tak samo ocenić potrzebę ustalenia przez tego dowódcę wysokości wspomnianego świadczenia, skoro i tak ma je obliczyć na podstawie miarodajnych przesłanek wojskowy organ emerytalny. Wykładnię zakładającą wydanie przez właściwy organ decyzji określającej wysokość świadczenia przysługującego żołnierzowi w związku ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej można jednak pominąć, gdyż w stanie prawnym obowiązującym przed dniem 1 lipca 2004 r. ukształtowała się praktyka – kontynuowana początkowo także na gruncie stanu prawnego obowiązującego od dnia 1 lipca 2004 r. – zgodnie z którą po wydaniu decyzji zwalniającej żołnierza z zawodowej służby wojskowej przesyłano jednostce wypłacającej żołnierzowi należności związane ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej tę decyzję oraz inne dokumenty potrzebne do obliczenia świadczenia z tytułu zwolnienia z zawodowej służby wojskowej, jednostka ta zaś na tej podstawie obliczała wysokość tego świadczenia i dokonywała jego wypłaty. W ramach tej praktyki nie dochodziło zatem do ustalenia wysokości świadczenia należnego żołnierzowi w związku ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej w formie decyzji administracyjnej; wypłata była czynnością materialnotechniczną (por. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 19 stycznia 2006 r., I OSK 162/05, nie publ., wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 9 lutego 2007 r., I OSK 681/06, nie publ., wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 2008 r., II PK 99/08, nie publ., postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2009 r., III CZP 27/09, nie publ. oraz uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 2009 r., II PZP 7/09).

Zgodnie z tą praktyką, również w sprawach, na tle których wyłoniło się przedstawione zagadnienie prawne, nie doszło do wydania decyzji ustalających wysokość świadczeń wypłaconych w wyniku wypowiedzenia stosunku służby wojskowej decyzjami z dnia 6 grudnia 2002 r. Ma to istotne znaczenie z punktu widzenia przedstawionego zagadnienia prawnego, stwierdzenie bowiem nieważności decyzji wydanych w dniu 6 grudnia 2002 r. spowodowało, że żołnierzom zwolnionym tymi decyzjami ze służby ostatecznie nie przysługiwało uprawnienie do świadczenia przewidzianego w art. 18 ust. 1 u.u.ż. Jakkolwiek w dniu wypłacenia im tego świadczenia istnienie stosownych przesłanek uprawnienia do niego zostało wykazane, to jednak ze względu na moc wsteczną stwierdzenia

nieważności wspomnianych decyzji, po dokonaniu tego stwierdzenia należało przyjąć, że przesłanka w postaci zwolnienia ze stałej zawodowej służby wojskowej nie wystąpiła (por. np. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 2000 r., III CKN 949/00, OSNC 2000, nr 12, poz. 228, i III CKN 1024/00, nie publ.). Nie było przy tym przeszkód w uwzględnieniu wskazanych następstw wstecznych skutków stwierdzenia nieważności decyzji z dnia 6 grudnia 2002 r., dlatego właśnie, że w sprawach, na tle których wyłoniło się przedstawione zagadnienie prawne, nie doszło do wydania decyzji ustalających wysokość świadczeń wypłaconych z powołaniem się na art. 18 u.u.ż. Gdyby w sprawach tych doszło do wydania takich decyzji, przedstawione zagadnienie prawne byłoby bezprzedmiotowe, ponieważ co do wysokości wypłaconych świadczeń, jako należnych w tej wysokości, wiązałyby te decyzje (art. 16 k.p.a.; por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2004 r., V CK 251/04, "Przegląd Sądowy" 2006, nr 3, s. 113, oraz uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 9 października 2007 r., III CZP 46/07, OSNC 2008, nr 3, poz. 30).

W związku z brakiem w przedstawionych okolicznościach podstaw prawnych do wypłacenia świadczeń przewidzianych w art. 18 ust. 1 u.u.ż. nasuwa się pytanie o drogę właściwą do rozpoznania sprawy o zwrot tych świadczeń; czy jest nią – jak przyjęły Sądy orzekające – postępowanie przed sądem powszechnym, czy postępowanie administracyjne. U podstaw rozstrzygnięcia tej kwestii powinien leżeć stan prawny uwzględniający zmianę miarodajnej regulacji, dokonaną z mocą od dnia 1 lipca 2004 r., ponieważ o zwrocie wypłaconych świadczeń mogła być mowa dopiero po stwierdzeniu nieważności decyzji z dnia 6 grudnia 2002 r., a stwierdzenie to nastąpiło w 2006 r. Jeżeliby właściwą drogą do rozpoznania sprawy o zwrot świadczeń pozostawało postępowanie administracyjne, to nie byłoby oczywiście możliwe udzielenie odpowiedzi na pytanie, zawierające przedstawione zagadnienie prawne (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2002 r., III CZP 62/02, OSNC 2004, nr 1, poz. 7).

Jednakże, choć sprawy o uposażenie i inne należności przysługujące żołnierzowi są objęte co do zasady postępowaniem administracyjnym, należy podzielić stanowisko o przynależności spraw o zwrot rozpatrywanych świadczeń do drogi przed sądem powszechnym. Mimo że niepracowniczy administracyjny stosunek zatrudnienia żołnierza zawodowego może obejmować także takie działania właściwego organu administracyjnego, które należą do innych aktów lub

czynności w rozumieniu art. 3 § 2 pkt 4 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. Nr 153, poz. 1270 ze zm.; por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 2009 r., II PZP 7/09), nie można przyjąć, że załatwienie sprawy zwrotu rozpatrywanych świadczeń następuje w postępowaniu administracyjnym w sposób niepolegający na wydaniu decyzji administracyjnej.

Naczelny Sąd Administracyjny w wyrokach z 19 stycznia 2006 r., I OSK 162/05, oraz z 9 lutego 2007 r., I OSK 681/06, wykazał brak w stanie prawnym obowiązującym przed dniem 1 lipca 2004 r. normy, z której wynikałaby podstawa do wydania decyzji w sprawie zwrotu bezpodstawnie pobranego świadczenia przysługującego w związku ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej. W wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 3 marca 2009 r., II SA/Wa 1558/08, pogląd ten został podtrzymany na gruncie obecnego stanu prawnego w odniesieniu do wojskowego organu emerytalnego. Jest on aktualny także w odniesieniu do dowódcy jednostki.

Kompetencji dowódcy jednostki do wydania decyzji w sprawie zwrotu bezpodstawnie pobranego świadczenia przysługującego w związku ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej nie można wywieść w szczególności z art. 103 ust. 1 u.s.ż.z., nawet przy założeniu, że dowódca jednostki może dokonywać potrąceń, o których mowa w tym przepisie. Zastosowanie art. 87 § 1 pkt 1, 3 i 4 oraz § 5, a także art. 91 § 1 k.p., do których odsyła art. 103 ust. 1 u.s.ż.z., nie wchodzi w grę w odniesieniu do roszczeń o zwrot bezpodstawnie pobranego świadczenia, przysługującego w związku ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej, natomiast zastosowanie do tych roszczeń art. 87 § 1 pkt 2 k.p., objętego także odesłaniem zawartym w art. 103 u.s.ż.z., mogłoby wchodzić w grę tylko wtedy, gdyby roszczenia te były stwierdzone tytułem wykonawczym. Brak jednak przepisów uzasadniających wydanie w odniesieniu do tych roszczeń administracyjnych tytułów wykonawczych. Umocowanie do wydania decyzji w sprawie zwrotu bezpodstawnie pobranego świadczenia przysługującego w związku ze zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej wymagałoby ustanowienia regulacji podobnej do dotyczącej np. nadpłaty podatku (zob. art. 72-80 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, jedn. tekst: Dz.U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60 ze zm.; por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2009 r., II CSK 26/09, OSNC-ZD 2010, nr A, poz. 13).

Wytoczone przed sąd powszechny sprawy o zwrot świadczeń, o których mowa w art. 18 ust. 1 u.u.ż., z powołaniem się na brak ustawowych przesłanek uzasadniających ich wypłatę, podlegają więc rozpoznaniu w postępowaniu przed tym sądem (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1999 r., II CKN 340/98, OSNC 1999, nr 9, poz. 161). Z uzasadnienia żądań pozwu wynika, że powinno się to odbywać według przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu, nie ulega bowiem wątpliwości, że podstawą prawną uzyskania korzyści majątkowej kosztem innej osoby w rozumieniu art. 405 k.c. może być także ustawa (norma ustawowa) uzależniająca skutek prawny w postaci definitywnego uzyskania tej korzyści od powstania określonego zdarzenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 1998 r., III CKN 18/98, nie publ.). Jeżeli zdarzenie to nie nastąpi, uzyskana korzyść, której definitywne nabycie ustawa wiąże z tym zdarzeniem, stanowi bezpodstawne wzbogacenie.

Ujmując rzecz dokładniej, świadczenia przewidziane w art. 18 ust. 1 u.u.ż. wypłacone żołnierzom w sprawach, na tle których wyłoniło się przedstawione zagadnienie prawne, powinny być traktowane jako nienależne świadczenie (art. 410 i 411 k.c.). Choć żołnierz zawodowy pozostaje w niepracowniczym administracyjnym stosunku zatrudnienia i uposażenie oraz inne należności są mu wypłacane w ramach tego stosunku, a przepisy art. 410 i 411 k.c. łączą nienależne świadczenie z zobowiązaniem ujmowanym jako stosunek cywilnoprawny (zob. art. 353 w związku z art. 1 k.c.; por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 września 1997 r., III CKN 162/97), to przysporzenia majątkowe dokonywane w związku z niepracowniczym administracyjnym stosunkiem zatrudnienia wykazują tak daleko idące podobieństwo ze świadczeniami, które mają na względzie art. 410 i 411 k.c., że przepisy te mogą być do nich stosowane w drodze analogii. Rozwiązanie to harmonizuje z poglądem o dopuszczalności analogicznego stosowania w określonych sytuacjach niektórych przepisów kodeksu cywilnego do stosunków publicznych (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 października 2000 r., IV CKN 144/00, OSNC 2001, nr 4, poz. 60).

Wypłata żołnierzowi świadczenia przewidzianego w art. 18 ust. 1 u.u.ż. w związku ze zwolnieniem go z zawodowej służby wojskowej decyzją, której nieważność następnie stwierdzono, mogłaby uzasadniać roszczenie o zwrot tego świadczenia ze względu na odpadnięcie jego podstawy (*condictio causa finita*). Według art. 410 § 2 k.c., kryterium wyodrębnienia tego rodzaju roszczenia o zwrot

nienależnego świadczenia stanowi istnienie podstawy świadczenia w chwili jego spełnienia i późniejsze jej odpadnięcie. Wymaganie istnienia podstawy świadczenia w chwili jego spełnienia jest zachowane także w razie podważenia z mocą wsteczną zdarzenia będącego źródłem zobowiązania, w wykonaniu którego świadczenie nastąpiło; świadczenie staje się nienależne i podlega obowiązkowi zwrotu dopiero z chwilą odpadnięcia jego podstawy. Przykładowo, art. 410 § 2 k.c. świadczenie jest nienależne ze względu na odpadnięcie podstawy świadczenia w razie, działającego *ex tunc*, uchylecia się od skutków prawnych oświadczenia woli przez stronę umowy zobowiązującej, w której wykonaniu świadczenie zostało spełnione (art. 84 i 87 k.c.; zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 października 1997 r., I CKN 263/97, nie publ.) lub w razie, działającego także *ex tunc*, uchylecia decyzji administracyjnej będącej źródłem stosunku cywilnoprawnego, w wykonaniu którego świadczenie nastąpiło (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2003 r., I CKN 390/01, OSP 2005, nr 9, poz. 111). Między wypłatą przewidzianego w art. 18 ust. 1 u.u.ż. świadczenia żołnierzowi w związku ze zwolnieniem go z zawodowej służby wojskowej decyzją, której nieważność następnie stwierdzono, a podanymi wyżej przykładami zachodzi istotne podobieństwo. Chociaż decyzja o zwolnieniu żołnierza z zawodowej służby wojskowej nie była podstawą świadczenia przewidzianego w art. 18 ust. 1 u.u.ż., to jednak stanowiła zasadniczy element stanu faktycznego uzasadniającego, zgodnie z tym przepisem, przyznanie zwolnionemu żołnierzowi określonego w tym przepisie świadczenia. Dopóki nie nastąpiło stwierdzenie nieważności tej decyzji, dopóty stan ten istniał, a zatem w chwili wypłaty żołnierzowi przewidzianego w art. 18 ust. 1 u.u.ż. świadczenia istniała podstawa prawna tego świadczenia. Odpadła ona dopiero później, wraz z wywierającym skutek *ex tunc* stwierdzeniem nieważności decyzji o zwolnieniu żołnierza z zawodowej służby.

W świetle przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu uzyskanie bez podstawy prawnej korzyści kosztem innej osoby nie wystarczy jednak do przyznania roszczenia o zwrot tej korzyści. Przede wszystkim mogą wystąpić przeszkody do żądania zwrotu wzbogacenia już nieistniejącego (art. 409 k.c.). Z punktu widzenia obowiązku zwrotu wzbogacenia, które już nie istnieje, istotne znaczenie ma powinność wzbogaconego liczenia się z obowiązkiem zwrotu w chwili wyzbycia się lub zużycia korzyści. To, że roszczenie o zwrot świadczenia ze względu na odpadnięcie jego podstawy powstaje dopiero z chwilą odpadnięcia tej podstawy, nie

wyklucza powinności wzbogaconego liczenia się z obowiązkiem zwrotu wzbogacenia także w okresie wcześniejszym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 października 2005 r., III PK 82/05, OSNP 2006, nr 15-16, poz. 239), niemniej jeżeli do odpadnięcia podstawy prawnej świadczenia dochodzi wskutek stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnej, w orzecznictwie – akceptowanym w tym zakresie przez piśmiennictwo – przyjmuje się, że nie można ze względu na zakładane zaufanie do prawidłowego działania organów państwowych wymagać od osoby, która otrzymała świadczenie, aby liczyła się ona z obowiązkiem zwrotu uzyskanej korzyści przed otrzymaniem stosownej informacji o podważeniu decyzji w odpowiednim postępowaniu (zob. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 1995 r., III CZP 46/95, OSNC 1995, nr 7-8, poz. 115 oraz orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 lipca 1952 r., C 809/52, OSN 1954, nr 2, poz. 27). (...)

Gdy stwierdzenie nieważności decyzji nastąpiło – tak jak w sprawach, na tle których wyłoniło się przedstawione zagadnienie prawne – po dniu 30 czerwca 2004 r., istotne znaczenie ma art. 77 u.s.ż.z. (będący kontynuacją art. 10 u.u.ż.), zgodnie z którym uposażenie i inne należności pobrane przez żołnierza zawodowego, przysługujące mu według zasad obowiązujących w dniu wypłaty, nie podlegają zwrotowi. Przepis ten może mieć doniosłość prawną tylko w razie przyjęcia, że wyklucza roszczenie Skarbu Państwa o zwrot nienależnego świadczenia w przypadkach następczego odpadnięcia podstawy wypłaconych żołnierzowi kwot tytułem uposażenia lub innych należności. Zgodnie z takim rozumieniem tego przepisu, jeżeli w dniu wypłaty istniał stan uzasadniający jej dokonanie, to pobrane przez żołnierza uposażenie lub inne należności przysługiwały mu „według zasad obowiązujących w dniu wypłaty” i w konsekwencji nie można żądać ich zwrotu, choćby później stan ten został podważony. Trudno wskazać inne rozumienie tego przepisu, przy którym zachowałby on doniosłość prawną. Tej oceny nie podważa art. 72 ust. 2 u.s.ż.z., który stanowi, że z tytułu pełnienia zawodowej służby wojskowej żołnierz zawodowy otrzymuje tylko jedno uposażenie; nie dotyczy on w ogóle kwestii zwrotu pobranego uposażenia ani tym bardziej – na co jednoznacznie wskazuje porównanie go z art. 103 ust. 2 u.s.ż.z. – innych należności.

Podsumowując, gdyby nie obowiązywał art. 77 u.s.ż.z., wypłata przewidzianego w art. 18 ust. 1 u.u.ż. świadczenia żołnierzowi w związku ze

zwolnieniem go z zawodowej służby wojskowej decyzją, której nieważność stwierdzono po dniu 30 czerwca 2004 r., mogłaby doprowadzić do powstania w dniu stwierdzenia nieważności tej decyzji roszczenia o zwrot tego świadczenia ze względu na odpadnięcie jego podstawy, opartego na przepisach o bezpodstawnym wzbogaceniu. Obowiązujący od dnia 1 lipca 2004 r. art. 77 u.s.ż.z., o treści pokrywającej się z art. 10 u.u.ż., wyłącza jednak powstanie wówczas takiego roszczenia. Inną kwestią jest przyczyna rozwiązania zawartego w art. 77 u.s.ż.z. i ocena jego potrzeby; można przypuszczać, że u jego podstaw leży zamiar zapewnienia żołnierzom szczególnej pozycji prawnej lub względy pragmatyczne, wynikające z prognozy, że w wielu sytuacjach spory rozstrzygane na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu i tak zakończyłyby się dla Skarbu Państwa negatywnym rezultatem, wynikającym z zastosowania art. 409 k.c.

Z tych względów rozstrzygnięto przedstawione zagadnienie prawne, jak w uchwale (art. 390 § 1 k.p.c.).